

Intention, Retention, Protention as Mechanisms of Awareness of Time Phenomena

UDC: 314.156.(477)

DOI: <https://doi.org/10.172548>

Chuikova Olena

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0009-0002-5796-1112>, mallena0707@ukr.net

Odesa National Medical University (Odesa, Ukraine)

Abstract.

Relevance. The problem of the sensation of time speeding up has gained popularity in recent years. The question of the possibilities of consciousness, the mechanisms by which consciousness connects with being in all its modes and discourses, taking into account the temporal mode, the transcendental layer of consciousness, remains relevant. We also put retention and protention on a par with the leading functionality of consciousness, intentionality, because we analyze the latter not as temporal forms, but as mechanisms for the awareness of time phenomena, so as not to fall into the trap of combining consciousness with time. The purpose of our research, based on the phenomenological philosophy of Brentano and Husserl, is to analyze intention, retention and protention not as separate heterogeneous forms, where intentionality is a property of consciousness, and retention and protention are forms of time, but as equivalent mechanisms of awareness of time phenomena, which arise from the concept of the «transcendental subject» that universalizes temporal flows.

Results. We turned to Brentano's phenomenological philosophy as presented by his famous student Husserl in order to actualize in modern times such mechanisms of awareness of time phenomena as intention, retention and protention. Through the prism of intention, retention and protention as mechanisms of time awareness within the «transcendental subject», the boundaries of the arrangement of temporal phenomena and the objective temporal state of being become apparent. The main mechanisms of awareness of time phenomena in our modernity have an accentuated significance not only in phenomenology as a direction, but also in scientific and cultural discourses in general.

Conclusions. In contrast to the too abstract or, conversely, anthropological view of the circulation of time, it is more correct to define the concepts of retention and protention, partly «now», as functional mechanisms for the awareness of temporal phenomenal flows within the «transcendental subject». Intention remains a property of consciousness and, together with retention and protention, are mechanisms for the awareness of time phenomena. Intentionality and unity of consciousness act as the phenomenological core of all phenomenological, including temporal, flows within the «transcendental subject». An example illustrating the action of the mechanisms of awareness of time flow and the stream of consciousness are the novels of the series «In Search of Lost Time» by M. Proust.

Keywords: intentionality, retention, protention, consciousness, phenomenology, transcendental subject, Brentano

Інтенція, ретенція, протенція як механізми усвідомлення феноменів часу

Чуйкова Олена

Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна)

Анотація.

Актуальність. Проблема відчуття пришвидшення часу в останні роки набула популярності. Питання про можливості свідомості, механізми, якими свідомість сполучається з буттям в усіх його модусах і дискурсах, враховуючи часовий модус, трансцендентальний шар свідомості, зберігає свою актуальність. Ми ставимо в один ряд з провідним функціоналом свідомості інтенційністю також ретенцію і протенцію, тому що аналізуємо останні не як часові форми, а як механізми усвідомлення феноменів часу, щоб не потрапити у пастку поєднання свідомості з часом. Мета нашого дослідження, спираючись на феноменологічну філософію Brentano і Гуссерля, проаналізувати інтенцію, ретенцію, протенцію не як окремі різномірні форми, де інтенційність є властивістю свідомості, а ретенція і протенція є формами часу, а як рівноцінні механізми усвідомлення феноменів часу, які виходять з універсалізуючого темпоральні потоки концепту «трансцендентального суб'єкта».

Результати. Ми звернулись до феноменологічної філософії Brentano у викладі його відомого учня Гуссерля, щоб актуалізувати у сучасності такі механізми усвідомлення феноменів часу, як інтенція, ретенція, протенція. Крізь призму інтенції, ретенції, протенції як механізмів усвідомлення часу всередині «трансцендентального суб'єкта» стають наявними межі внутрішнього облаштування темпоральних феноменів та об'єктивного буттєвого часового стану. Основні механізми усвідомлення феноменів часу в нашій сучасності мають акцентовану значущість не лише у феноменології як напрямку, але й науковому, культурному дискурсах взагалі.

Висновки. На відміну від занадто абстрактного або, навпаки, антропологічного погляду на циркуляцію часу, правильніше визначати концепти ретенції та протенції, частково «тепер», як функціональні механізми усвідомлення часових феноменальних потоків всередині «трансцендентального суб'єкта». Інтенція залишається властивістю свідомості і водночас з ретенцією і протенцією є механізмами усвідомлення феноменів часу.

Інтенційність та єдність свідомості виступають як феноменологічне ядро усіх феноменологічних, в тому числі часових, потоків всередині «трансцендентального суб'єкта». Прикладом, що ілюструє дію механізмів усвідомлення часового потоку та потоку свідомості, є романи серії «У пошуках втраченого часу» М. Пруста.

Ключові слова: інтенційність, ретенція, протенція, свідомість, феноменологія, трансцендентальний суб'єкт, Brentano

Стаття надійшла / Article arrived: 03.03.25

Схвалено до друку / Accepted: 25.04.25

Вступ.

Інтенція, ретенція, протенція є провідними механізмами свідомості людини, які досліджено у феноменології Brentano та Husserl. Всі вони мають трансформацію своїх прямих значень в залежності від умов життєвого світу. Тобто ми відмічаємо їх залежність від контексту: інтенція завжди активована; ретенція та протенція актуалізовані у часовому контексті. Поєднання механізмів свідомості та часового потоку створюють темпоральний потік, загальний процес якого Husserl називає «феноменологією усвідомлення часу». Ще одна особливість, властивість свідомості – це синхронний механізм, який активується у мить усвідомлення теперішнього часу, що синонімічно називається «присутністю» (Чуйкова, 2024).

Аналіз попередніх публікацій. Наше дослідження виходить з аналізу робіт та використання провідних концептів (трансцендентальний суб'єкт, мисляче Я, інтенція, ретенція, протенція) з феноменологічної філософії Ф. Brentano, Е. Husserl, з метафізичних творів Р. Декарта, з літературного прикладу темпоральних концептів і метафор «потіку свідомості» М. Пруста, а також аналітичної філософії Ю. Ситька, власних праць, які поєднують феноменологію з лінгвофілософським структуралізмом.

Результати.

Усвідомлення часу людиною, або феноменологічний процес усвідомлення часу людиною, має свої механізми та стани свідомості в залежності від часового контексту та заглиблення у шари свідомості у процесі усвідомлення часових потоків.

Інтенція є найбільш незмінною властивістю, що притаманна свідомості як такої. Інтенційність виступає як постійний механізм функціонування свідомості, тому що свідомість «у собі», за думкою Husserl, не існує, свідомість завжди «спрямована на» щось. Таким чином, інтенційність властива свідомості у «присутності», «тут-і-зараз», тепер, тобто теперішньому часі. Інтенційність може бути спрямована на фактичні феномени та також на спогади феноменального у стані ретенційності свідомості. Навіть стан медитації передбачає інтенційність свідомості, спрямованості на трансцендентальні, містичні прошарки свідомості. Відсутність інтенційності означає смерть свідомості, наприклад, у разі довготривалої нежиттєвості, стану коми, або пошкодження головного мозку. Отже, властивість інтенційності, усвідомленої спрямованості на феномени, виявляється одним з головних центрів, «серцем», що відповідає за безперервну життєздатність, функціональність свідомості.

Інтенційність разом з цілісністю свідомості є феноменологічним ядром для усіх інших феноменологічних процесів всередині «трансцендентального суб'єкта». Зупинка серця разом з головним мозком означає смерть організму. Так само процес інтенційності, або усвідомлення, або мислення виражає однакову властивість, сутність феноменальної процесуальності людської свідомості, навіть, якщо вона є «річчю-у-собі», незважаючи на те, що вказана властивість свідомості концептуалізується різними філософами по-різному у власних філософських системах. Наприклад, Декарт редукував усі феномени світу, крім мислячого Я, у філософській системі якого процес мислення дорівнює існуванню людини в цілому як єдиному критерію істинності. Все інше, весь емпіричний світ є лише феноменами, відбитками реальності у свідомості людини, наділеною божественною властивістю «мислячого Я». (Декарт, 2000).

Husserl відштовхнувся від концепції Декарта щодо емпіричного світу та емпіричного мислячого Я як єдиної достовірної, справжньої істини буття та створив суто феноменологічну концепцію з феноменологічною

та пізніше трансцендентальною редукцією буття. Інтенційність свідомості розповсюджується не лише на емпіричні, але й на трансцендентальні шари свідомості людини, на феномени, які присутні у трансцендентальній реальності відповідного прошарку «трансцендентального Его», яке продовжує інтенціонувати. Отже, картезіанський концепт «мислячого Я» змінюється на husserlівський концепт «трансцендентального Его», проте факт процесуальності, мислення, усвідомлення залишається актуальним як запорука життєздатної свідомості живої людини. «Трансцендентальне Его» має справу з феноменами «життєвого світу» (ще один концепт Husserl), з психологічними, емоційними феноменами, відчуттями, з просторовими, з часовими феноменами, з ідеями, з ментальними формами, зі спогадами, з очікуваннями, з образом майбутнього, з інтелегібельними планами та цілями, завданнями, тобто з нематеріальними трансцендентними феноменами свідомості людини. (Декарт, 2023).

Оперування концептом «життєвого світу» означає, що феномени соціальних стосунків та інтенційності їх відтворення у спогадах про соціальні стани, про власну взаємодію з оточенням також підпорядковано редукуванню у власному «трансцендентному Его». Отже, інтенційність є всеохоплюючою властивістю свідомості людини, універсальною функцією щодо всіх феноменів, всіх різнорівневих шарів емпіричного та трансцендентального «Его» людини. (Husserl, 2021).

Однією з провідних думок багатьох праць Husserl, особливо, де він посилається на думки свого викладача Brentano, який в усній формі на лекціях викладав чимало оригінальних концепцій, але мало їх записав, є думка, що усе розмаїття переживань та феноменів реального життя свідомості упорядковується саме у «внутрішньому часі» суб'єкта. Інтенційні акти, сприйняття, дії усіх типів інтенційності йдуть один за одним, але саме така інтенційна наступність, послідовність один за одним відбуваються саме у «внутрішньому часі» суб'єкта. (Brentano, 1973). Отже, ми бачимо, що є взаємозалежність всередині суб'єкта між низкою інтенційних актів та місцем, де вони відбуваються – це формує часовий потік разом з потоком свідомих інтенційних актів, який Husserl називає «темпоральним потоком». Жодного «антропного часу» у Husserl не існує. Потік часу та інтенційний потік свідомості реалізуються у «темпоральному» потоці філософського метафізичного концепту «трансцендентального Его», інакше кажучи, у метафізичному концепті «трансцендентального суб'єкта» (або «суб'єктивності»), як сучасна філософія постмодерну трошки розмиває та пом'якшує метафізичність вказаних концептів) (Foucault, 2024).

Метафізику неможливо підмінити «антропією» (антропологічністю), коли йдеться про категорії часу, феномени інтенційних актів свідомості, які усувають суто людське Я. Це була би філософська необізнаність, безграмотність. Трансцендентальний суб'єкт повністю заміщає людське, антропне, сумнівне, психологічне. Нагадаємо, що феноменологію, «чисте феноменологічне пізнання» Husserl задумав з метою приборати фантазійні психологічні нашарування на істинне пізнання. Концепт «трансцендентального Его» або «трансцендентального суб'єкта» показує на можливість чистого феноменологічного пізнання без антропного впливу, який спотворює чисте пізнання і чистоту категорій часу, абстрактних сутностей, etc. Все антропне підлягає феноменологічній редукції як хибні форми пізнання. Іntenційність як така передбачає «чисту свідомість» у пізнанні об'єктів, речей, саму себе, формуючи потік феноменів переліченого (Husserl, 2020).

Таким чином, по-перше, інтенційний акт у процесі пізнання (дійсності, чого завгодно) усуває суто людське, «антропне» і залишає самоочевидне, «чисте», аподиктичне

знання, без жодного сумнівного антропного впливу, по-друге, послідовна низка інтенційних актів привела нас до «внутрішнього часу» «трансцендентального суб'єкта».

Ми робимо припущення, що у гуссерлівській системі інтенціональність постає як логічний механізм пізнання з боку чистої трансцендентальної свідомості, так само як ретенціональність, протенціональність також є логічними механізмами, які базуються інших часових формах пізнання. Закони аналітичної філософії – такі, діакронія, синхронія (Чуйкова, 2024) вказують на логіко-граматичні можливості пізнання, нівелюючи антропний принцип як спотворення чистоти пізнання, додаючи хибних психологічних конотативних сенсів, до того ж занадто суб'єктивних і ситуативних (Ситько, 2014).

Гуссерль розрізняє три головні структурні характеристики інтенціональних актів: за формою, якістю, матерією. Гуссерль також описує на протилежність чуттєвого сприйняття та уявлення незалежну від них категоріальну інтуїцію, яка дає безпосередній зв'язок між об'єктами. Наприклад, червоний і томат. Категоріальна інтуїція та ідеююча абстракція є джерелом для ейдетичного пізнання. Всі три складові (категоріальна інтуїція, ідеююча абстракція, ейдетичне пізнання) називаються «розсудом сутності». Отже, у «розсуді сутності» Гуссерля є певне наслідування картезіанської інтелектуальної інтуїції. Таким чином, гуссерліанська система наслідує традицію раціоналізму з редукцією всього хибного на шляху до достеменного, чистого пізнання. Ейдетичне знання, аподиктичне пізнання, інтелектуальна інтуїція були стадією, яка підводила до відкриття «трансцендентального Его» («трансцендентального суб'єкта»).

У власних працях Гуссерль пише про труднощі «внутрішнього усвідомлення часу», тобто філософ робить уточнення щодо «усвідомлення», щоб запобігти хибному розумінні його концепції як «свідомості-часу». У Гуссерля немає концепту «свідомість-час», але є процесуальність осмислення, «усвідомлення» часу, «феноменологія внутрішнього усвідомлення часу» позбавлена людського, або антропного, або антропологічного, психологічного переживання разом з «об'єктивним часом».

Гуссерль до хроносу приєднує топос. Написав про феноменологію часу, Гуссерль зазначає, що необхідною приєднати феноменологію простору, створюючи часово-просторову дійсність. Проте Гуссерль вказує, що це не є переживанням, немає порядку емпіричних зв'язків, але є порядок переживань як іманентних зв'язків. Концепція нативізму (наявності всередині людини «вродженого часу») вважає припустимим психологічні елементи у дослідженні простору, але у дослідженні феноменології простору певного місця може йтися про іманентний порядок «поля візуальних відчуттів», тобто відбувається збіг, «співпадіння» уявленого з тим, що уявляється у мить «схоплення» цих значень. (Гуссерль, 2020). Отже, подвійний континуум хронопу є подвійним безперервним феноменологічним розмаїттям різноманітних внутрішніх зв'язків, що базуються на внутрішньо даних (на принципі нативізму) специфічних темпоральних змістах і способах пізнання, без об'єктивного часу.

Наприклад, якщо «втрачений час» романів М. Пруста – це спогади про соціальне та культурне оточення його суб'єкта-героя Марселя, то, можливо, йдеться «час» його романів антропологічний? (Пруст, 2024). Сім романів, сім вікових станів головного героя з сумом про колишнє аристократичне коло стосунків – хіба це не антропологічна характеристика? Романи-епопеї М. Пруста розповідають не про зовнішні обставини життя, тому тут немає антропологічної парадигми. Немає емпіричної парадигми, але є іманентність. Романи М. Пруста – це епопея внутрішнього устрою свідомості людини, який отримав

світову назву «література потоку свідомості», свідомість якої складається з феноменологічно даних миттєвих вражень і рухів душі, кольорових, звукових, смакових, пахощів переживань, тобто відчуттів усіх трьох інтенційних типів (форма, якість, матерія), які створюють асоціативний потік, пробуджують минулі враження у пам'яті і знову відтворюються посередництвом феноменологічних «візуальних відчуттів», «схоплених» автором візуальних картин та відтворених у вигляді знаків на письмі. (Proust, 1920).

Таким чином, у творчості М. Пруста – минуле постає у контексті певного культурного та соціального прошарку суспільства, але це зовсім не антропологічні часові переживання, по-перше, це «потік свідомості», які через часову подвійність – ретенція і теперішнє – є діакронією, по-друге, це певний порядок, «потік» «візуальних відчуттів» у мить «схоплення» їх значень, по-третє, обидва потоки формують темпоральний потік, феноменологічну темпоральність. Подвійність хронотопу романів М. Пруста відтворює феноменологію специфічних темпоральних змістів на підставі «візуальних відчуттів», які через інтенційний механізм відтворені у свідомості автора і його альтер его, двійника героя Марселя, що входять у «трансцендентальне Его». (Чуйкова, 2024).

Нам важливо зрозуміти сутність та походження часу як категорії, що надана у теоретичному та пізнавальному досвіді трансцендентальної феноменології. «Час» є одним з понять, що конституують досвід, згідно Гуссерлю. Досвід буває «невласним» та «власним». У «власному» досвіді з його особистими специфічними психофізичними переживаннями виникає словосполучення про «первинні формоутворення свідомості-часу» як джерело «власного» специфічного досвіду щодо розрізнення форм часу як ідея, яка належить вчителю Гуссерля Brentano (Гуссерль, 2020). «Власний досвід» кожної людини дуже суб'єктивний, відповідно, недосконалий та не феноменологічний. Гуссерль не відносить до потоку темпоральності поняття про «первинні формоутворення свідомості-часу». Це специфічні, неочищені, хоча і суб'єктивно розрізнені у часі переживання конкретної психофізичної людини.

Таким чином, знову відбувається уточнення щодо можливості достовірного пізнання – існує емпірично дана людина як психофізична специфічна істота з суб'єктивними переживаннями, враховуючи форми «часу», та існує іманентно і трансцендентально даний «трансцендентальний суб'єкт» («трансцендентальне Его»), який має достовірні переживання, оскільки після феноменологічної та трансцендентальної редукцій, синтезує у собі темпоральні, феноменологічні та інші потоки у розмаїтті їх зв'язків та модифікацій. Часове пізнання дійсності поставлено як дане, – без емпіричної, психофізичної, обмеженої у своїй суб'єктивності людини, – у феноменології дійсності, у «об'єктивному темпоральному потоці» даних реальності. Саме «усвідомлення» часу», а не «первинне формоутворення свідомості-часу», ідея якого належить Brentano, здатне привести до пізнання чистого апіорного часу, або «Apriogі часу», до пізнання «апіорних законів часу». Brentano найголовнішим часовим законом вважає наявність «первинних асоціацій» у шарі «трансцендентального суб'єкта» (Brentano, 1973).

Одним з таких «апіорних законів часу» Гуссерль вважає, що існуючий сталий порядок часу конституїований двома безкінечними низками двох вимірів, що два різних часу ніколи не зустрічаються, не є одночасними, хоча є транзитивність, модифікація та ранні і пізніші форми часу (Чуйкова, 2024).

Порівняння музичної мелодії з усвідомленням протікання часу належить також Brentano. Brentano називає пройдешний тон музики, який залишає пам'ять

про себе у свідомості, «фантазією» про час. Музичний потік з його тонами, напівтонами і таке інше стає аналогом часового потоку. Ре-тенція буквально називається Brentano «фантазією» про минулий час і по суті є сама по собі минулим часом для людини. Фантазія має корисну продуктивність у тому, щоб створити минулий час, або минулу часову мить. Таким чином, минулий (пройдешний) «антропологічний час» з усіма недосконалостями специфічної психофізичної людської істоти є «фантазією», за Brentano (Brentano, 1973).

Психологи не спроможні винайти часове джерело у свідомості людини. Запобігти психологічним помилкам можливо через усвідомлення, що неможливо змішувати об'єктивний феноменологічний час з специфічним суб'єктивним часом, що відчуття чогось не співпадає у часі зі справжнім терміном події, яка викликала це відчуття. Так виникає «фантазія» про минулий час, або минулий час постає в людській свідомості як фантазія, ретенція. Це дійсно фантазія, тому що пройдешні відчуття не знаходяться у свідомості незмінними, але підлягають змінам через специфіку людської свідомості. Проблема в тому, що потік минулого йде безперервно і чим більше пройдешніх моментів, тим більше спотворень минулих відчуттів робить фантазія, або ретенція неочищеної людської свідомості. (Гуссерль, 2020).

Ретенція може розглядатися не лише як форма минулого часу, але й як механізм функціонування свідомості, як механізм, який облаштовує фантазію про минуле та як пам'ять, який формує візуальні відчуття про пройдешне.

Протенція може бути розглянута як форма майбутнього часу, але також протенція є механізмом свідомості, який функціонує як очікування здійснення фантазій, бажань, цілей, відповідає за формування бажаної візуальної картини.

Дія механізмів ретенції і протенції описується Brentano та Гуссерлем крізь механізм звучання музичних тонів: при звучанні мелодії пройдешний тон повністю не зникає, інакше була би пауза; або при відтворенні у свідомості, якщо згадати антропологічний погляд, були би незмінні акорди та дисгармонійна суміш тонів; тому ретенційний механізм обов'язково повинен задіяти мить відчуття тонів як своєрідну модифікацію, що йде з самого відчуття, коли через часову обмеженість тон вже закінчився, яке постійно змінюється, і, завдяки такому облаштуванню, мелодія сприймається як подовжена у часі та дії. Аналогічна, щодо музичних тонів, облаштованість візуальних тонів ретенційного та протенційного механізмів у, які створюють апріорні часові форми у «трансцендентальному суб'єкті» та їх візуальні відчуття, (та часову мить у свідомості, стосовно психологічного, антропологічного погляду) (Гуссерль, 2021).

Ми не розглядаємо часовий модус «тепер», «тепер» є виключенням з механізмів інтенційності, ретенційності, потенційності, тому що «тепер» завжди є дійсністю, тим, що існує тут, зараз, наявно дано у здійсненності, актуальності, реальності. У «тепер» немає чогось «уявленого», як у

фантазії-ретенції, або «можливого», як у протенції, є лише актуальна дія, актуальний предмет, що діє прямо зараз у реальності, що охоплюється інтенційністю як безперервно діючим механізмом. «Тепер» має ще одну вкрай важливу функцію: теперішній час виступає як кордон, швидкоплинна «крапка-кордон», між часовими модусами минулого та майбутнього.

Феноменологічно надана свідомість завдяки власної єдності здатна інтенційно охоплювати минулий та майбутній часи. Інтенційність охоплює часові модуси минулого та майбутнього як цілісний механізм феноменологічно даної свідомості, виходячи зі змінної «крапки-тепер», тобто з теперішнього часу. «Тепер» – це суцільна реальність, це актуальна дія, дискурс дії.

Висновки.

Основними механізмами усвідомлення феноменів часу ми вважаємо інтенційність, ретенцію, протенцію свідомості всередині «трансцендентального суб'єкта», на відміну від сталої думки, що інтенція є властивістю свідомості, а ретенція і протенція лише часові форми. Наше дослідження довело можливість використовувати протенцію та ретенцію не як часові форми, а як механізми усвідомлення феноменів часу, що притаманні свідомості на рівні прошарку «трансцендентального суб'єкта». Ретенція та протенція у контексті спеціалізованих механізмів сприйняття феноменів часу виступають на одному функціональному рівні з інтенційністю – провідною, безперервно діючою, визнаною властивістю свідомості.

В нашому дослідженні проаналізовано основні механізми усвідомлення феноменів часу (інтенцію, ретенцію, протенцію), акцентовано їх значущість не як форм часу, а саме як механізмів усвідомлення феноменів часу, що відповідає феноменології як напрямку, а також культурному дискурсу взагалі.

Концепти даної статті мають перспективу для подальшого дослідження та мають бути подовжені у наступних публікаціях. У подальшому буде розглянуто концепти «темпоральності», «модифікації» та «первинних асоціацій», що феноменологічно надані та пов'язані між собою. Brentano та Гуссерль пропонують їх як складову ретельно розробленої феноменологічної часової концепції. Проте між філософськими концепціями Brentano і Гуссерля щодо феноменології часу є суперечливі моменти та сенсові розбіжності. Наприклад, ретенція-фантазія формує з минулого уяву про майбутнє завдяки очікуванню, тобто повторюється, згідно Brentano. Таку позицію Гуссерль вважає помилковою.

Brentano називає «первинними асоціаціями» безперервні модифіковані уяви, що приєднані темпорально, через збагачену ретенційним часом уяву, до фантазії. Вказані процеси є джерелом помилок у людської свідомості, коли людині здається, що вона чує мелодію або згадує візуальне відчуття-феномен пройдешнього, а насправді це хибне відчуття мелодії або хибна реальність згаданого візуального відчуття-феномену, яке завдає «первинна асоціація».

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Гуссерль, Е. (2020). *Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії: Книга перша. Загальний вступ до чистої феноменології*. (Перекл. з німецк. Вахтанг Кебуладзе). Харків: Фоліо.
- Гуссерль, Е. (2021). *Картезіанські медитації*. (Перекл. з німецк. Андрій Вахтель). Київ: Темпора.
- Декарт, Р. (2000). *Метафізичні розмисли*. (Перекл. з франц. Зоя Борисюк та Олег Жупанський). Київ: Юніверс.
- Декарт, Р. (2023). *Метафізичні твори*. (Перекл. з франц. Віктор Андрушко, Андрій Баумейстер, Стелла Гатальська, Олег Хома). Харків: Фоліо.
- Пруст, М. (2024). *У пошуках втраченого часу. Про Германтів здалеку і зблизка*. (Перекл. з франц. Євген Марічев). Харків: Фоліо.
- Ситько, Ю. (2014). Про часові відносини в об'єкті мовознавчого дослідження як про методологічну позицію. *Studia methodologica*, 37, 21-26.

- Чуйкова, О. (2024). Синхронія та діахронія «трансцендентального Его» феноменології Е. Гуссерля. *Traditional and innovative scientific research: domestic and foreign experience : Scientific monograph*, 716, 316-354.
- Brentano, F. (1973). *The Foundation and Construction of Ethics*. New-York: Humanities Press.
- Foucault, M. (2024). *Der Diskurs der Philosophie*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Proust, M. (1920). *Le coté de Guermantes*. Retrieved from <https://anylang.net>

REFERENCES

- Brentano, F. (1973). *The Foundation and Construction of Ethics*. New-York: Humanities Press.
- Chuiikova, O. (2024). Synchrony and diachrony of the «transcendental Ego» of E. Husserl's phenomenology. *Traditional and innovative scientific research: domestic and foreign experience. Scientific monograph*, 716, 316-354.
- Dekart, R. (2000). *Metaphysical reflections*. (Translated from French by Zoya Borysiuk and Oleg Zhupanskyi). Kijiv: Univers.
- Dekart, R. (2023). *Metaphysical works*. (Translated from French by Victor Andrushko, Andriy Baumeister, Stella Gatalaska, Oleg Khoma). Kharkiv: Folio.
- Foucault, M. (2024). *Der Diskurs der Philosophie*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Gusserl, E. (2020). *Ideas of pure phenomenology and phenomenological philosophy. Book one. General introduction to pure phenomenology*. (Translated from German by Vahtang Kebuladze) Kharkiv: Folio.
- Gusserl, E. (2021). *Cartesian reflections*. (Translated from German by Andriy Vakhtel). Kijiv: Tempora.
- Proust, M. (1920). *Le coté de Guermantes*. Retrieved from <https://anylang.net>
- Prust, M. (2024). *In search of lost time. About Guermant from far and near*. (Translated from French by Yevhen Marychev). Kharkiv: Folio.
- Sit'ko, U. (2014). About temporal relations in the object of linguistic research as a methodological position. *Studia methodologica*, 37, 21-26.